

PERE MIQUEL CARBONELL I «LA QÜESTIÓ DE LA LLENGUA»

Agustí ALCOBERRO
Departament d'Història Moderna
Universitat de Barcelona

Ja en una altra ocasió vaig poder fer palesa, en aquesta mateixa revista, la meua opinió —més aviat favorable— a les tesis defensades pel doctor Antoni M. Badia i Margarit en la seva obra *Les Regles d'esquivar vocables i «la qüestió de la llengua»* (Barcelona, IEC, 1999).¹ La meua participació com a moderador en una taula rodona al voltant d'aquest llibre, realitzada en el marc del Seminari de Cultura Catalana Medieval i Moderna del Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona, que coordinen les doctores Lola Badia i Eulàlia Duran, em brinda ara l'oportunitat de retornar sobre el tema.² En aquest article intento reproduir, amb alguns detalls complementaris, el que va ser el moll de l'os de la meua intervenció en aquell acte.

Així, en primer lloc, des de la meua faceta de moderador de la trobada, intento situar allò que podríem anomenar “l'estat de la qüestió”, és a dir, els elements centrals de la posició del doctor Badia i Margarit i algunes de les reaccions que ha suscitat. En segon lloc, presento el contingut de la meua aportació al debat, que es va realitzar en el torn obert de paraules que va seguir a les intervencions dels diversos ponents. No cal dir que, envoltat d'eruditíssims filòlegs i historiadors de la literatura, les meves aportacions es van cenyir inevitablement al camp de la història de la cultura, entesa com un àmbit específic —però actiu i interrelacionat— d'allò que hem anomenat la història total.

L'ESTAT DE LA QÜESTIÓ

El treball ja esmentat d'Antoni M. Badia i Margarit suposa un gir copernicà en l'enfocament que aquest mateix autor va donar a les *Regles d'esquivar vocables o mots grossers o pagesívols* ara fa mig segle³ —i que havia gaudit d'una acceptació generalitzada en el camp de

1. Vegeu la ressenya que vaig dedicar a aquesta obra a: *Estudis Romànics*, XXV (2003), pp. 382-384.

2. La taula rodona es va celebrar el 15 de gener de 2004. Hi van intervenir Antoni M. Badia i Margarit, Antoni Ferrando, Germà Colón i Mariàngela Villalonga.

3. BADIA I MARGARIT, Antoni M. (1950): «Regles d'esquivar vocables o mots grossers o pagesívols. Unas normas del siglo xv sobre pureza de la lengua catalana. I: Edición del texto». *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XXIII, p. 137-152.

la crítica filològica fins ara. D'una banda, el doctor Badia eleva el text a la categoria de reflexió filològica de caràcter modern, plenament entroncada dins allò que anomenem la ruptura humanista. D'altra banda, en vindica l'autoria de Pere Miquel Carbonell.

Aquestes noves interpretacions del text de la fi del segle xv queden plenament reflectides en les cites textuais següents, que ens hem permès d'espigolar en la seva voluminosa obra —tot assumint el risc de descontextualitzar-les:⁴

Queda palesa l'afinitat existent entre la intenció de les Regles i el ferment que, passat un temps, cristallitzarà entre italians, castellans, portuguesos i francesos, els quals clamaran l'equiparació de les llengües vernacles i la llengua llatina. Un procés que, si les Regles proven que s'iniciava en català, restà estroncat per la davallada que es manifestà entorn de 1500 i per la consegüent pèrdua de prestigi d'aquesta llengua. (p. 17)

Gràcies a Carbonell, les Regles van pel camí de la que he anomenat «llatinització discreta». S'hi empra un romanç molt tocat pel llatí, que 1) cerca la correcció idiomàtica i reprova vulgarismes i dialectalismes, 2) opta per la naturalitat i fuig de l'encarcament, 3) propugna el "bon ús" de la llengua i 4) en subratlla la unitat. El programa inclou la normalització lingüística i l'establiment d'una via d'ús que, equidistant dels col·loquialismes i dels amaneraments, acostava el romanç al llatí, de manera que aquell reflecteixi les qualitats d'aquest. En un mot: la llatinització del romanç que exigien els zelosos humanistes. (p. 401)

Atès l'estat actual de la recerca sobre el tema, he arribat al convenciment que Pere Miquel Carbonell fou qui escriví les Regles d'esquivar vocables o mots grossers o pagesívols, amb una doble col·laboració: una, de llunyana, reduïda i involuntària, de Bernat Fenollar, i una altra de sòlida, documentada i consultada, de Jeroni Pau. Aquesta, molt més rellevant que aquella. (p. 148)

La nova interpretació de Badia i Margarit ve a coincidir amb les reflexions ja plantejades sobre la ruptura humanista del segle xv per Mariàngela Vilallonga⁵ i per aquest mateix autor.⁶ Així, Vilallonga ja va expressar en el seu moment els seus dubtes sobre l'autoria de Pau a les *Regles*:⁷

I ja que estem tractant el vessant gramàtic de Pau, bo serà que fem una al·lusió a les Regles d'esquivar vocables o mots grossers o pagesívols, pretesament atribuïbles a l'humanista barceloní. Jeroni Pau va escriure tota la seva producció literària en llatí, no coneixem ni una sola paraula d'ell escrita en català. [...] De totes les notes que acabo d'esmentar sembla clar deduir-ne

4. Les cites corresponen a l'obra ja esmentada de 1999. El doctor Badia i Margarit ha corroborat aquestes opinions a: «325 Regles d'esquivar vocables a la cerca d'autor», *Solemne Acte d'Investidura com a Doctor Honoris Causa de l'Excm. Sr. Antoni M. Badia i Margarit i del Ilmo. Dr. D. Robert Marrast*. Universitat d'Alacant, 2002, p. 15-45.

5. VILALLONGA, Mariàngela: «Introducció», dins: Jeroni PAU: *Obres*. Edició a cura de Mariàngela Vilallonga. Barcelona: Curial, 1986, vol. I, p. 5-201; *La literatura llatina a Catalunya al segle xv. Repertori bio-bibliogràfic*. Barcelona: Curial, 1993.

6. ALCOBERRO, Agustí: «Medievals i moderns. El debat historiogràfic en la Catalunya del segle xv», *Afers. Fulls de recerca i pensament*, 19 (1994), p. 537-554; «Introducció», dins: Pere Miquel CARBONELL: *Cròniques d'Espanya*. Edició a cura d'Agustí Alcoberro. Barcelona: Barcino, 1997, vol. I, p. 5-170; «Humanisme i historiografia a la Corona d'Aragó, de Ferran el Catòlic a Carles V», dins Belenguier, E. (coord.): *De la unió de coronas al Imperio de Carlos V*. Madrid: Sociedad Estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V, 2001, vol. III, p. 215-235; *Identitat i territori. Textos geogràfics del Renaixement*. Barcelona: Eumo ed. – Universitat de Barcelona, 2000. «La influència de la cultura italiana a la Corona d'Aragó (segle xvi): entre l'emulació i el rebuig patriòtic», dins Lotti, L.; Villari, R.: *Filippo II e il Mediterraneo*. Roma: Ed. Latenza, 2003, p. 325-355.

7. VILALLONGA, Mariàngela: «Introducció», *op. cit.*, p. 132-133.

un notable interès per part de Carbonell de consolidar el catàleg de regles amb l'autoritzada opinió de Pau, darrere el qual s'escudava sempre que necessitava corroborar alguna opinió una mica compromesa sobretot en matèria d'humanitats. [...] Probablement, però, Pau no va tenir aquí altra actuació que la de revisar les notes que havia escrit Carbonell.

Una opinió, per cert, que jo mateix també he compartit des de fa temps.⁸ Des d'aquesta nova perspectiva, no és d'estranyar que Vilallonga confirmés les tesis de Badia des del mateix moment de la seva formulació. Així, en l'acte de presentació del llibre de Badia realitzat a l'IEC el 13 de gener de 2000, Vilallonga va afirmar:⁹

El doctor Badia m'ha convençut plenament de la unitat de les dues parts de les Regles, de l'autoria única de Carbonell, de la data de redacció de les Regles, del paper de "referent d'autoritats" que atribueix a Bernat Fenollar i a Jeroni Pau, de l'univers cultural que retraten les Regles, és a dir de totes les qüestions que analitza amb profunditat en el seu estudi.

Per afegir tot seguit:

Bé és cert que la meua predisposició a creure a ulls clucs les tesis que el dr. Badia defensa en el seu llibre el mateix doctor Badia ja l'havia intuït i endevinat. [...] Sempre he considerat, i així ho he escrit, que la figura de Carbonell havia de ser tinguda en molta consideració en les lletres catalanes.

Però les noves tesis de Badia han estat contestades des d'altres perspectives, amb arguments de tipus lingüístic i cultural. Així, Germà Colón publicà el 2001 un extens treball en què reprenia les tesis que podríem anomenar clàssiques sobre aquesta obra: d'una banda, el seu caràcter de normes d'estil, al marge de les reflexions lingüístiques que es realitzaven coetàniament a Itàlia; d'altra banda, la probable autoria de Fenollar sobre el nucli central de les *Regles*.¹⁰

Les Regles d'esquivar vocables o mots grossers o pagesívols són unes recomanacions que uns puristes van compondre a la fi del segle xv per tal de «millorar» la llengua catalana, sobretot en l'aspecte lèxic, però també esporàdicament en l'aspecte morfològic, etc. Sempre els gramàtics, a tot arreu, han estat convençuts que la gent parla malament, que l'idioma està corromput. Si volem uns exemples moderns d'aquesta dèria correctora, podríem comparar les Regles amb els opuscles que publiquen sobretot els francesos amb títols com Ce qu'il faut dire, Ce qu'il faut pas dire o bé Dites ... mais ne dites jamais. (p. 9)

Personalment lluny de tot sentit localista, amb l'examen serè de les Regles i de les condicions en les quals s'emmarquen, crec fermament que hi ha en elles una «llavor» valenciana i que només a partir de València s'explica la majoria de les prescripcions. En una ràpida caracterització d'aquest text, Soberanas i jo vam parlar d'un «eco llunyà» de Fenollar. Avui no goso considerar-lo tan llunyà. (p. 96)

Antoni Ferrando, per la seva banda, va publicar el setembre de 2002 unes llargues reflexions sobre l'autoria de les *Regles*.¹¹ Ferrando qüestionava el paper de Pere Miquel Carbonell,

8. ALCOBERRO, Agustí: «Introducció», *op. cit.*, p. 36.

9. VILALLONGA, Mariàngela: «Somnis i realitat en els nostres humanistes del Renaixement», *Estudis Romànics*, XXIV (2002), p. 207-210.

10. COLÓN DOMÈNECH, Germà: *Les Regles d'esquivar vocables. Autoria i entorn lingüístic*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2001.

11. FERRANDO, Antoni: "Sobre l'autoria de les *Regles d'esquivar vocables*, encara", *Els Marges*, 70 (setembre de 2002), p. 67-99. El text va ser redactat un any abans, el setembre de 2001.

i, després de confirmar l'autoria de Fenollar pel que fa al text primigeni, subratllava el protagonisme de Jeroni Pau com a «autor intel·lectual» del text conservat:

L'autor intel·lectual bàsic de les Regles degué ser Jeroni Pau. N'estic convençut, però no puc provar-ho. Fenollar té el mèrit d'haver probablement encetat a ca nostra el debat sobre la «qüestió de la llengua». Encara que en desconeixem la formulació el seu «text» o els seus «materials» van ser aprofitats per Pau i pels seus col·laboradors «catalans e valencians». Però, certament, correspon a Carbonell el mèrit d'haver-se fet ressò documental d'una de les poques manifestacions catalanes de la «qüestió de la llengua». (p. 96)

Per la seva banda, Eulàlia Duran proposà, en la recensió del llibre de Badia a la revista *Arxiu de Textos Catalans Antics*,¹² una nova hipòtesi sobre l'autoria de les *Regles*:

Avanço una nova proposta que no pretén anar més enllà d'una simple hipòtesi. Aquests «hòmens diserts catalans i valencians e prestantíssims trobadors... perfetament pronuncians lo vulgar català», no podrien ésser cortesans i funcionaris de la cancelleria reial (poetes i alts funcionaris)? És a dir, les Regles..., no podrien servir simplement de recordatori a la cort reial i als secretaris i escrivans que tenien l'obligació d'escriure bé el català? Això explicaria la necessitat d'establir un català normatiu, necessari davant l'emergència de dialectalismes.

[...] Si, doncs, les Regles... fossin un llistat normatiu més o menys informal, útil a la cort i a la cancelleria, s'explicaria que aquest arribés també a la cort pontifícia de Roma, on Jeroni Pau era precisament «abbreviator» i «vicecorrector», i que Carbonell, arxiver reial, n'aconseguís alguna còpia i la manipulés per a la seva utilitat. Es tractaria, per tant, d'un text col·lectiu, escrit amb la necessitat de fixar un català normatiu per sobre de dialectalismes, un text en contínua elaboració, fet que explicaria que no fos publicat, ans destinat més aviat a ús intern

Aquest repàs sumari de les principals opinions expressades al voltant del caràcter i l'autoria de les *Regles*... —que no pretén entrar encara en els principals arguments utilitzats, ja que els seus autors ho fan amb molt més coneixement de causa en aquesta mateixa revista— posa de manifest ja algunes idees bàsiques. La primera i més important és, sens dubte, la importància del text, que depassa allò que raonablement podríem esperar d'un document de tot just cinc planes. Encara que només fos per aquest fet, ja caldria saludar el treball de Badia i Margarit.

Una segona idea que crec destacable gira a l'entorn dels termes del debat. Rere la caracterització del text i de la seva mateixa autoria, la polèmica planteja també opinions diverses, i fins contraposades, sobre aspectes com ara: la dimensió de l'humanisme català de la segona meitat del segle xv, les relacions culturals amb Itàlia i la difusió dels nous corrents filològics en terres catalanes, o la importància del que podríem anomenar el «nucli barceloní». També en aquest punt l'aportació de Badia és decisiva, en la mesura que obliga a revalorar —encara que sigui per qüestionar-lo— un període que havia estat considerat tradicionalment poc més que provincià o decadent. Des d'aquesta perspectiva, el treball del professor Badia ve a sumar-se a altres aportacions anteriors d'autors com Eulàlia Duran i Mariàngela Vilallonga.

Finalment, crec que em pertoca subratllar que un ingredient que reapareix en les diverses fases del debat gira al voltant dels coneixements i les aptituds intel·lectuals de Pere Miquel Carbonell, i de la seva capacitat (o no) per (re)elaborar les *Regles*... També en aquest sentit l'estudi del doctor Badia contribueix a dignificar el personatge, com ja havíem fet, des de vessants diversos, Mariàngela Vilallonga o jo mateix. A aquest aspecte dedico les ratlles següents.

12. *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 19 (2000), p. 715-719.

CARBONELL I «LA QÜESTIÓ DE LA LLENGUA»

Diversos passatges de les *Cròniques d'Espanya* es refereixen obertament a «la qüestió de la llengua». No podia ser d'altra manera, si tenim en compte que el seu autor ha estat considerat «per damunt de tot un gramàtic» per Robert B. Tate.¹³ N'esmentaré tan sols dos, que van ser redactats personalment per l'arxiver, és a dir, que no constitueixen una paràfrasi de textos anteriors. Ambdós reflecteixen, respectivament, el valor que Carbonell donava a l'ús correcte de la llengua i a la influència dels estudis filològics italians.

El primer es troba en les llargues postil·les que Carbonell va dedicar a la *Crònica general* de Pere III, que l'arxiver edità per primera vegada. Carbonell destaca del monarca, en allò que en constitueix un dels elogis no menors, la reglamentació d'una llengua formal, dignificada i comuna a tot l'àmbit lingüístic; per contrast, remarca també la degradació que havia sofert la llengua en el seu temps. Així, la creació d'una llengua formal esdevé un dels elements centrals en la condició de Pere III com a rei “cerimoniós” o reglamentista, aspecte molt elogiat per l'arxiver:

E per quant, acabades que foren [les ordinacions reials] y escrites de mà del dit rey En Pere, bell escriptor, car mirave's e presave's en bé scriure, encara que fos rey e fos ocupat en governar sos regnes e terres, foren a tothom molt acceptes; e comendades, traduïren-les de romanç en latí. Per les quals ordinacions en aquell temps que foren fets e vivint lo rey En Pere [...] tot quant exia de la real cort que hagués esguart¹⁴ a ésser de bo e sanct estyl, e no desviar-se en algun modo de aquelles, se tenia, servava e regia a la ungle.

Aprés, en vida del dit rey Alfonso, e de son frare lo rey En Joan, e del rey don Ferrando, son fill, huy benaventuradament regnant, se són mortificades e nafrades, que d'aquelles no se'n serva ne se'n usa sinó molt poch.

Quant en lo estil de scriure, molt poch, tot transgiversat, del tan parlar cortès tot mudat. (vol. II, p. 143)

L'altre passatge apareix en el llarg elogi que Carbonell dedica a Alfons el Magnànim, a qui dota dels atributs clàssics dels reis humanistes. Entre ells, no podia mancar, com a element destacat, l'interès del rei Magnànim pels estudis filològics, aspecte aquest que, segons l'arxiver, havia tingut una repercussió directa a la Corona d'Aragó. Així, després de remarcar la presència a la cort napolitana del rei d'alguns dels més importants intel·lectuals humanistes — Lorenzo Valla, Antonio Beccadelli dit el Panormita, Bartolomeo Facio, Leonardo Bruni, Giovanni Pontano, Francesco Filelfo—, Carbonell afirma:

Dels quals se mostren moltes obres han escrit e fet gran lum, no solament a tota la Ytàlia, mes encara a totes les terres del dit rey Alfonso, los hòmens de les quals eren dats a saber poch en poesia e art oratòria. E aprés, ab lo saber e doctrina de aquells divulgada y extesa quasi per totes les terres de christians, han aprés e aconseguít llur sciència e doctrina, y especialment en art oratòria e poesia, de les quals poch gustaven, y en lo parlar y escriure no tenien elegància, ni la sciència que aprés per los sobredits poetes y oradors han haguda e han encara alguns en aquests regnes e principat del dit sapientíssimo rey don Alfonso, qui és estada causa, per lo que és dit, de suscitar aquestes sciències qui estaven adormides. Y en escriure y ordenar en latí al-

13. TATE, Robert B.: *Joan Margarit i Pau, cardenal i bisbe de Girona. La seva vida i les seves obres*. Barcelona: Curial, 1976, p. 249.

14. En aquest punt, però, Carbonell contravé la Regla 204: “«esguard» per «conseyderatió»”. Germà COLÓN DOMÈNECH, *op. cit.*, p. 63-65 en dóna altres exemples.

guns privilegis e letres, nosaltres, vassalls del dit rey de Aragó, usàvem molt de la barbària, ne teníem aquella suavitat y elegància que per gràcia de nostre senyor tenen vuy alguns. (vol. II, p. 199)

En l'obra apareixen també algunes correccions als col·loquialismes més freqüents en el seu temps. Algunes recorden, de manera força directa, la manera de fer de les *Regles*. En especial, cal destacar aquest passatge, en què Carbonell blasma un ús lingüístic desencertat:

Ço és, de la primera persona en tercera persona, que semble a mi e a molts ésser molt impropri e impertinent parlar. Car a mi s'és seguit, molt poch dies ha, que yo parlat ab una senyora baronessa, e après de haver parlat, prenent comiat li diguí: «Senyora: vostra senyoria mana res?». Respongué dient: «Yo-m coman a ell.» E yo repliquí: «A qui, ell?: a mon fill o al meu jove jurat substituir?» «No —dix ella—, a vós me comane.» Donchs, perquè u entengués e conegués quant errava, li torní replicar dient-li: «Senyora: si yo us parlàs de mon fill dient a vós: “senyora: mon fill se comana a vós”, lavors fóra la resposta còngrua pertinent: “yo-m coman a ell”». De què es tengué un poch per empaguida, e conegué que lo parlar dessusdit, introduït en tercera persona, era defectiu e impertinent, demanant-me perdó, e dix que d'aquí avant ella guardaria en no parlar sinó en primera persona: «Yo-m coman a vós», et sic de singulis. (vol. II, p. 144).¹⁵

En altres casos, les reflexions lingüístiques de Carbonell mostren la tendència a la comparació entre diverses llengües i a la precisió lexicogràfica. Aquest n'és, probablement, l'exemple extrem:

Veritat és que alguns han volgut dir que aquests noms «donzell» e «gentilhome» són exits de Alamanya e són-se corromputs, car «donzell» diu lo borgunyó, picart, flamenç e alemany «domizèn»; lo chatalà, prohençal, lengadoch diu, corrompent lo vocable de «domizèn», «donzell»; e lo francès, per «gentilhome» diu «scuyer»; e lo aragonès, «scudero»; e «ives» lo burgunyó, picart, flamenç e alemany per «cavaller» diu; e lo francès, «xivaller»; lo català diu «cavaller»; e lo aragonès diu «cavallero». (Vol. II, p. 15)¹⁶

Des del punt de vista retòric, però, el passatge de les *Cròniques d'Espanya* que més similituds mostra amb les *Regles* és el destinat a denunciar les llegendes medievals contingudes a les *Històries e conquestes* de Pere Tomich.¹⁷

Com en el cas de les *Regles*, el text s'escriu des d'una inequívoca consciència de ruptura —historiogràfica en un cas, filològica en l'altra. Potser per aquest motiu, i conscient també de

15. Podem relacionar aquest passatge de les *Cròniques d'Espanya* amb la Regla 229: “interrogar a si mateix parlant e dir: «digues, Pere, quant ha que es nat», e a semblants coses, no és parlar avisat n'és lig en loch elegant”. Antoni FERRANDO, *op. cit.*, p. 81 atribueix aquest passatge de les *Cròniques d'Espanya* i altres «que evoquen algunes formulacions metalingüístiques de les *Regles*» a Jeroni Pau sense aportar, però, arguments convincents. Sobre l'autoria i les etapes de redacció de les *Cròniques*, vegeu: Agustí ALCOBERRO, «Introducció», *op. cit.*, vol. I, pp. 63-68.

16. També en aquest cas es pot establir una certa relació amb la Regla 92: “«escuder» per dir «scuder», e molts semblants”.

17. El text ha estat establert per Joan IBORRA: “*Històries e conquestes del realme d'Aragó e principat de Catalunya compilades per lo honorable mossèn Pere Tomich, cavaller, les quals tramès al molt reverent arquebisbe de Saragossa*” -1438-. Edició crítica i estudi lingüístic. Tesi doctoral inèdita. València: Departament de Filologia Catalana de la Universitat de València, 1998. La resposta de Pere Miquel CARBONELL ocupa les pàgines 174-184 del vol. I de les *Cròniques d'Espanya*, *op. cit.* Hem intentat establir els termes del debat a: ALCOBERRO, Agustí: “Medievals i moderns”, *op. cit.*

la seva modèstia intel·lectual, Carbonell apel·la en ambdós textos a referents d'autoritat: Jeroni Pau en la polèmica amb Tomic, i aquest mateix autor i Bernat Fenollar a les *Regles*. Ambdós textos es presenten en forma d'esmenes o correccions: desllinden, doncs, unes formulacions correctes d'unes altres condemnables; així, les llegendes sostingudes per Tomic són titllades d'«errors he rondalles» o bé d'«oradures e somnis» escrites «ineptament» i «puerilment e grossera».¹⁸ Quant al contingut, ambdós textos manifesten una clara superioritat en el coneixement filològic i històric respecte als models blasmats, que s'ha de relacionar amb la ruptura humanista italiana; així, les *Històries* de Tomic són condemnades perquè s'han escrit «sens fundament algué», o, el que ve a ser el mateix, perquè «mostren haver poch legit en auctors aprovats». Finalment, els eixos centrals de la polèmica amb Tomic, tot i que amb motivacions històriques, presenten una important deriva etimològica. D'aquesta manera, les crítiques a la formulació medieval de la mitologia fundacional peninsular són combatudes des de l'etimologia gramatical. A tall d'exemple, Carbonell escriu l'esmena o correcció següent sobre el nom de la ciutat de Vic:

Semblant error han scrit los dits mossèn Thomich e altres ignorants de Vich, car han volgut escriure, sens fundament de auctors approats, que fonch apellat Vich per Hèrcules en senyal de victòria; e no és ver, car Vic no-s lix fos edificada en aquell temps, ne per Hèrcules li fóra estat imposat nom latí, mas grech. E consta encara que Vich antigament havia nom Ausa, d'on és dit Osona. (vol. I, p. 178)

Un cas semblant s'esdevé amb l'etimologia del mot Barcelona. Tomic la deriva encara de la «barca nona» enviada a Hèrcules pels troians. Carbonell, tot seguint Jeroni Pau,¹⁹ s'apunta ja a la tesi púnica.

Pel que fa a l'altre aspecte central de la polèmica (el rebuig de la llegenda d'Otger Cataló i els Nou Barons), l'ingredient etimològic esdevé nuclear. Carbonell no pretén només rebutjar un relat llegendari: es proposa negar una suposada etimologia del mot Catalunya que en aquells moments estava esdevenint molt popular; enfront d'ella, com altres humanistes (i en especial, Margarit i Pau), defensa la tesi gòtica, és a dir, la preexistent Gotolània.²⁰

Les similituds entre les *Regles* i les *Cròniques d'Espanya* no es limiten, però, a la seva redacció. És legítim situar-les també en el camp de la seva repercussió —gairebé nul·la en el primer cas, molt negativa en el segon. El doctor Badia parla de «la llavor de la llengua nova, mal·mesa abans de brotar» i apunta alguns dels trets de la llengua catalana en els primers segles moderns: manca d'unitat lingüística, fragmentació dialectal i castellanització progressiva. En el cas de la ruptura historiogràfica encapçalada per les *Cròniques d'Espanya* es produeix un fenomen similar. L'obra va ser impresa a Barcelona el 1547, però la reacció de la historiografia catalana va ser unànimament adversa, en un fenomen de llarga durada que s'inicia amb la *Segunda parte de la Crónica General de España y especialmente de Aragón, Cathaluña y Valencia* de Pere Antoni Beuter (1551) i s'estén, si més no, fins als *Anales de Cataluña* de Narcís Feliu de la Peña (1709). La crítica humanista als mites medievals va ser, al seu torn, objecte d'una oposició implacable per part dels nostres historiadors cinc-centistes i sis-centistes, en un

18. En aquest punt és remarcable la coincidència amb la Regla 264: «supòtilment parla molt» per dir «ineptament o grossera».

19. Vegeu especialment: «Barcino», dins Jeroni PAU, *op. cit.*, vol. I, p. 290-347; i la carta a Pere Miquel Carbonell: «Epistvla qvibus elementis Barcinona scribatur», *ibidem*, vol. II, p. 42-55.

20. COLL I ALENTORN, Miquel: «La llegenda d'Otger Cataló i els Nous Barons», *Estudis Romànics*, I (1947-1948), p. 1-47; TATE, Robert B.: «Margarit i el tema dels gots», dins: *Actes del Cinquè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1980, p. 151-168.

context polític força més enrarit i tibant. Per això la crònica de Carbonell va haver d'esperar a la Il·lustració (amb Gregori Maians) i al positivisme (amb Manuel de Bofarull i de Sartorio) per disposar d'unes primeres (i clarividents) vindicacions —i, en aquest darrer cas, d'un primer projecte d'edició contemporània, finalment no reeixit.²¹

21. Sobre les repercussions de la crònica de Carbonell, vegeu: ALCOBERRO, Agustí: «Les Cròniques d' Espanya de Pere Miquel Carbonell: algunes claus per a la seva lectura», *Recerques. Història. Economia. Cultura*, 40 (2000), p. 79-98.